L'amor i la superioritat femenina

Autor:
Data de publicació: 15-09-2021

A l'hora d'abordar l'estudi de l'amor cortés o de la fin'amors, com qualifiquen els poetes occitans la seua particular visió de les relacions heterosexuals, sovint es fa referència a un dels trets més cridaners: el de la superioritat femenina. Se sap que en la cansó els trobadors proposen una visió idealitzada de la dama en la què aquesta juga un paper distant, fins i tot altiu, alhora que l'enamorat suplica insistentment una mínima prova d'afecte.

A l'hora d'abordar l'estudi de l'amor cortés o de la fin'amors, com qualifiquen els poetes occitans la seua particular visió de les relacions heterosexuals, sovint es fa referència a un dels trets més cridaners: el de la superioritat femenina. Se sap que en la cansó els trobadors proposen una visió idealitzada de la dama en la què aquesta juga un paper distant, fins i tot altiu, alhora que l'enamorat suplica insistentment una mínima prova d'afecte.

L'amor i la superioritat femenina

A l'hora d'abordar l'estudi de l'amor cortés o de la fin'amors, com qualifiquen els poetes occitans la seua particular visió de les relacions heterosexuals, sovint es fa referència a un dels trets més cridaners: el de la superioritat femenina. Se sap que en la cansó els trobadors proposen una visió idealitzada de la dama en la què aquesta juga un paper distant, fins i tot altiu, alhora que l'enamorat suplica insistentment una mínima prova d'afecte.

Posats a buscar un exemple conegut i caraterístic, se sol citar la reina Ginebra en el Lancelot o El cavaller de la carreta de Chrétien de Troyes. Prototip de la dona capritxosa que somet l'amant a les més dures proves i humiliacions per a ser mereixidor del seu amor, Ginebra ha passat a la història com la dama per excel.lencia.

Inclús per a un profà en la matèria, aquest sembla ser el tret més significatiu y definitori de l'òptica cortés: el fin'amant, l'amant perfecte és aquell que somet la pròpia voluntat als desitjos de la seua dama, aquell que accepta sumisament i sense contrapartides la superioritat de l'estimada.

El que acabem de remarcar no deixen de ser generalitats més o menys acceptades, i com totes les generalitats, corren el risc d'oferir una visió restringida de tota la producció cortés, representada per més de 450 autors al llarg de més de dos segles de creació, des de finals del segle XI al XIII. Per això seria interesant revisar una vegada més el tòpic, perquè almenys des del punt de vista dels trobadors, no tot sembla tan clar.

El tema de la desigualtat en l'amor, de l'altivesa o l'orgull amb què la dama escolta les peticions amoroses del seu submís enamorat, és en efecte, un dels favorits dels poetes occitans. Justament per això abunden els testimonis sobre experiències particulars que venen a conformar aquesta noció, que marca les condicions d'aquesta distància que separa els enamorats.

Ens hem de demanar doncs, com consideren els trobadors aquesta dominació de la dona, aquesta desigualtat i sota què condicions estan disposats a mantindre-la.

No falten els trobadors, com Pistoleta, (Riquer, 1989:1166), que es rebel.len justament contra l'excessiva altivesa de la dama. La ironia i l'humor solen ser en aquests casos armes més contundents del que en un principi pot semblar. En aquest cas, la dama es troba poc a corrent dels usos i costums amatòris. No només es nega a donar-li consol quan ell s'humilia..:

...mas brau respos, quays qu'ieu l'ayt mort son paire,/ e quan la prec, elha.m fai un semblan/ que no m'enten pus que un alaman.

...sino brava resposta, gairebé com si jo hagués mort el seu pare, i quan li pregue em posa una cara d'entendre'm menys que a un alemany.

I no sembla que la dama vulga canviar de conducta. A la humiliació que pateix l'amant, se li afegeix un perill real per a la seua integritat física:

Et a pauc no.m trais l'uoill/ qanut li dis per solaz:/ "Dompna, ie.us amn, so sapchaz,/ mais que neguna re"...

I per poc no em trau un ull quan li digué per solaç: "Senyora, sapieu que vos estime més que qualsevol cosa"...

Però ironies a banda, el que semblen valorar tots els trobadors no és l'altivesa ni la distància de l'estimada. Precisament el contrari: ells voldrien trobar en la dama la dosi "correcta" d'orgull. És a dir, que la dona no es mantinga en les altures de la superioritat del seu rang i deixe una via oberta per a que l'amant puga accedir. Accedir a què? A situar-se a la seua alçada o a dominar-la?

En aquest sentit, no podem descartar la paraula de trobadors que expressen justament aquest objectiu. Dominar a la dama d'una manera o d'una altra no sembla doncs un objectiu tan descartat ni tan desgavellat.

De vegades inclús, l'amant no pot evitar expressar eixa sensació de superioritat que produeix la conquesta amorosa. Peire Vidal (Riquer, 1989: 911-912) remarca el fet que a una dama no se la pot obligar ni forçar contra la seua voluntat; el paper de l'amant consistirà doncs en convencer-la, en què voluntariament caiga a la seua xarxa:

Mas l'austors qu'om pren en l'aranh,/ qu'es fers entro qu'es domesiatz,/ pueis torna maniers e privatz,/ s'es qui.l tenha ni gen l'aplanh,/ mout val mais d'autre quant a pres;/ tot atrestals uzatges es,/ qui jove dona vol amar,/ que gen la deu adomesgar.

Però el falcó que s'agafa a la xarxa (que és ferotge fins que és domat, després es torna mans i domèstic si algú el cuida i en té cura) val molt més que un altre quan es fet presoner. Exactament així és l'ús de qui vol estimar una dama jove, que l'ha de domesticar gentilment.

Peire Vidal està segur de com "domesticar" joves dames, però no tots els amants poden exercir un control paregut. Alguns arribaran inclús a abandonar la relació, negant-se a adoptar el paper de submís enamorat. Raimon de Miraval (Riquer, 1989: 989), que compara l'orgull de la seua dama amb el del lleó (midons es a semblan de leona), desisteix del seu desig perquè l'excessiva altivesa de la seua senyora l'aparta d'ell. El trobador remarca la seua imposibilitat de

dominar-la:

Mas s'ieu saupes qu'ilh fos leos,/ ieu l'agr'avut caval ferran,/ pus de lieys non es poderos/ homs, si non es d'aital semblan.

Però si jo hagués sabut que ella era un lleó, li hagués proporcionat un cavall de batalla, perquè ningú té poder sobre ella si no s'assembla a aquest (cavall).

Oposant-se a una concepció estàtica de la superioritat femenina, a bona part de la producció occitana, la relació entre els amants s'exposa com una confrontació de forces. No és difícil trobar metàfores relatives al camp de les armes(1) per traduir la desigualtat de forces que s'enfronten en l'amor.

En principi, està clar, l'amant té les pitjors cartes. La dama és l'objectiu. Convencer-la representa un treball difícil i

l'enamorat és conscient que la dificultat representa un repte, important sí, però a l'abast, si se saben fer servir els recursos adients.

Guilhem Magret (Riquer, 1989: 918-919) compara el seu cas al d'un lluitador que es troba gairebé vençut pel seu adversari. Al principi té interés en deixar plantejada la diferència entre les seues possibilitats i l'objecte del seu desig. Però ben aviat comprenem que la seua convicció d'assolir l'èxit, de salvar les distàncies, és molt més ferma del que cabia suposar:

Aissi cum fan volpilh encaussador,/ encaus soven so q'ieu non aus atendre,/ e cug penre ab la perditz l'austor;/ e combat so dont no mi puesc defendre,/ quo.l bateliers qu'a perdut son basto,/ que jays nafratz sotz l'autre campio/ e per tot so l'avol mot dir non denha,/ que per so dreg a respieg que revenha:/ si.s fai et es proat per cen,/ per qu'ieu n'ay maior ardimen.

Com fan els poregosos perseguidors, sovint vaig darrere el que no gose aconseguir i m'imagine caçar el voltor amb la perdriu; i em combat allò del que no em puc defendre, com el lluitador que ha perdut el seu bastó i cau ferit sota l'altre campió, i malgrat tot no vol dir la vil paraula, perquè encara té esperança de tornar pel seu dret: així passa i ho proven cent casos, pel que jo tinc major audàcia.

Com el soldat que no es rendeix encara que la realitat li vaja demostrant la seua inferioritat, com el soldat que considera que la seua és una causa justa, i que per tant té el dret del seu costat (son dreg), Guilhem va recuperant seguretat. Aquest canvi és degut en gran part a què el seu cas no és pas l'únic, cent casos com el seu el recolzen en la seua decisió. I és que posseix un arma que li permet acurtar distàncies amb la seua dama: la seua audàcia (ardimen)

Ara bé, en amor, l'audàcia de l'enamorat ha de tenir una contrapartida, ha d'obtindre una resposta digna de l'esforç. L'altivesa, l'orgull de la dama no s'ha de mantenir inalterable per la seua banda. És precís un acostament, i aquest només pot ser vertical: l'estimada ha de baixar de la mateixa manera que l'amant se supera en les proves:

Quar ses lieys non ay guerimen/ ni puesc pojar s'ilh non dissen./ Ses tot enjan e ses cor trichador/ m'aura si.l plai qu'aital mi vuelha prendre;/ e no.y guart ges paratge ni ricor,/ qu'umilitatz deu tot orguelh dissendre;/ e quar ilh sap qu'anc no fis fallizo/ encontra lieys ni.l ayc talan felo,/ s'aisso no.y val, cortezia no.y renha!

Perquè sense ella no tinc guariment ni puc pujar si ella no descen. Em tindra sense cap engany i sense cor traidor si li plau prendre'm com sóc; i que no es fixe en noblesa ni en riquesa, que la humilitat ha d'abaixar tot orgull; i doncs sap que mai no vaig cometre cap falta contra ella ni vaig tindre intenció perversa, si això no m'ajuda, no reina la cortesia!

A Guilhem Magret li agrada generalitzar perquè això va amb els seus interesos. Ja no es tracta del seu cas particular ni de la seua dama, sino del que ha de ser un comportament cortés comú a tots els amants: si la seua dama no el segueix, no podrà rebre aquest qualificatiu. La perseverància de l'amant, la seua submissió absoluta, no semblen doncs ni gratuïtes ni desinteressades. Són una tàctica com les que es fan servir a les batalles. La guerra, Guilhem la guanyarà, d'això n'està ben segur:

...per qu'ieu n'estau en bona sospeysso/ et estarai tro sian oc siey no/ o que baizan ab sos belhs bratz mi senha;/ qu'esser pot ben qu'enaissi endevenha,/ qu'autre blat ai vist ab fromen/ afinar et ab plom argen./

...perquè tinc confiança i la tindré fins que siguen "sí" els seus "no", o que m'envolte amb els seus braços besant-me; que molt bé pot ser que així passe, perque he vist altre blat purificat amb forment i plom amb argent. (2)

Afinar l’enamorat, polir-lo i millorar-lo en la mesura que es mereix és la principal obligació de la dama que accepta les peticions. Però per a portar a terme tal missió, és convenient que la dama també s’adapte a l’objecte de perfeccionament.

Aquesta sembla ser la major virtut que puga posseir la dona, que per la seua elevada condició social pot còrrer el risc d’aïllarse en la seua superioritat. La dama de Guilhem Magret demostra un savi equilibri entre orgull i humilitat:

qe toz aibs i es/ q'a pro dompna taigna./ Humilitat a et orguoill,/ lai on taing, e tant gent acuoill/ q'om non es tant mal enseignaz/ que de llei no.s parta pagaz,/ e quant s'en es partitz chascus,/ non tem q'om de null mal l'acus.

...que en ella estan totes les qualitats que convenen a una noble dama. Té humilitat i orgull on és necessari, i acull tan gentilment que no hi ha ningú tan maleducat que no se separe d'ella satisfet, i de tots els que se n'han separat no tem que ningú l'acuuse de cap mal...

Però aquest procés de refinament que l'amant accepta com una prova per accedir a la dama té els seus límits, i no és estrany sentir advertències d'aquest tipus per part dels trobadors. Peire Raimon de Tolosa (Riquer, 1989: 937) exposa, com tants d'altres, la qualitat d'un sentiment que el diferencia de tots els altres amants. En funció de la seua vàlua ha d'actuar la dama, és a dir, ha de tenir-la en compte a l'hora de respondre a les seues peticions, fins i tot les que poden semblar massa agosarades:

don prec midonz que no m'avil/ se mos cors vol mais qe non dec.

Pel que pregue a la meua dama que no m'humilie si vull més del què dec.

Peirol (Riquer, 1989: 1118) és de la mateixa opinió. Encara que es troba en una situació incòmoda (desesperatz), no considera que la súplica incondicional s'avinga amb el bon amant. Ell s'estima més fer servir mitjans menys humiliants per acostar-se a la seua dama:

Preiars, lai on non s'eschai,/ torn'en enuey gran./ Ses parlar la preiarai./ E com? Ab semblan,/ et ill conosca o si.l platz./ Car issi dobla.l jois e.l gratz/ quant us cors ab autre s'ave.

Suplicar on no és oportú es converteix en una gran molèstia. Li suplicaré sense parlar. I com? Per al.lusions, i ella, si li plau, que se n'assebente. Perquè es doblen el goig i el plaer quan un cor s'avé amb un altre.

Per a que “un cor s’avinga amb un altre” es necessita doncs una dinàmica de convergència: els esforços de banda i banda han de trobar-se en un punt intermedi per conciliar la desigualtat que presideix les relacions. No és difícil, inclús, trobar declaracions que advoquen per un equilibri total entre els amants.

Bonifaci de Castellana (Riquer, 1989:1385), dirigeix un sirventés-cançó contra Carles d’Anjou que ha sotmés per la força Provença. Es tracta d’una obra escrita en calent, on critica els seus compatriotes per deixar-se enredar tan fàcilment pels francesos i on desafia directament el responsable:

s'ieu no l'aussisc, ja mais non jassa be/ ab ma dompna, qu'am mais que nulha re.

...si no el mate, mai més jauré amb la meua dona que estime més que res.

Pero el que més crida l’atenció és la seua concepció de les relacions amoroses. Ni dama altiva, ni submís enamorat sino una concepció igualitaria de l’amor, que el trobador insisteix a considerar superior a qualsevol altre tipus de relació:

Lo dous dezirs m'apaya/ qu'ieu ai de lieys, e ja Dieus cor no m'aya,/ Mauri, s'ieu may non l'am que nulha re./ Et ai en dreg, qu'ilh fa aital de me.

...Em satisfà el dolç desig que tinc d'ella, i que Déu no em tinga compassió, Maurí (el joglar), si no l'estime més que res. I actue amb rectitut, perquè ella fa el mateix amb mi.

No sembla que s'hagen tingut en compte declaracions d'aquest tipus a l'hora d'establir una definició de la cortesia, probablement perquè no encaixen amb la imatge tòpica creada a partir d'obres posteriors. Però estem parlant de poetes que declaren obertament tractar sobre fin'amors.

No son cortesos? En quin sentit les seues obres anirien contra la cortesia? El que és just, el dret o la rectitut en l'amor, no semblen basar-se en la diferència entre enamorats, més aviat en la reciprocitat del sentiment que iguala inevitablement la condició dels amants. I això tant si la relació es desenvolupa satisfactòriament com insatisfactòriament, tant en la fidelitat com en la infidelitat.

Bernat Martí (Riquer, 1989: 249) aborda el controvertit tema, qua ja van tractar Marcabrú i Cercamón, sobre quants homes pot estimar una dama. Defensa les dones que, a banda del marit, tenen un amic “cortés”.

És més, advoca per una total igualtat en la parella, fins i tot quan l’amant es permet enganyar a la dama:

Mas siol drutz premers l'enguana/ lai felnei/ ses mercei,/ mas ben gart, no s'ensordei./ Qui s'amigua vai trichant,/ trichatz deu anar muzant./ Amigu'a trichada,/ pueis: "Bada, fols, bada!

...Però si l'amant l'enganya primer, que ella l'entabane sense pietat, però amb compte de no embrutar-se. Qui traiciona la seua amiga ha d'esperar en va, traicionat (al seu torn). Traicionà la seua amiga, doncs: Apren-ne, babau, apren-ne!"

Es tracta d’una vella polèmica que no deixen d’animar els trobadors. No es estrany veure’ls defensar el punt de vista femení quan existeix un conflicte amb la figura masculina. Sobretot si es tracta del marit. Huguet de Mataplana i Raimon de Miraval s’embranquen en una discussió, sobre els drets de les dames.

En aquest cas tenim dos trobadors casats i un d’ells, Huguet, repren l’altre per coartar la llibertat de la seua esposa, Na Caudairenga, una bona trobairitz.

Huguet de Mataplana sosté que, pel fet de ser dona, Na Caudairenga té també el dret a practicar l’amor cortés i a celebrar en les seues cançons un amant, curiosa defensa del que hui en dia anomenariem una dona intel.lectual.

Més curiosa per nosaltres és la manera explícita amb què Huguet retrata el matrimoni cortés:

... fassa.il tant d'avantage/ qu'ill sofr'un drut qui trob'a son coratge./ E pois er sos albercs gauzens/ qand ab lieis aura faita fi,/ ab que ja mais non la chasti/ de trobar ni de motz plazens;/ ni de lieis no.is don doptanssa/ ni non s'o teign'a grevanssa/ si sos albercs es soven cortejatz;/ c'assi er d'agradatge/ a nos cortes et als gelos salvatge.

...Que li atorgue l'avantatge de soportar-li un amant que trobe al seu gust. I després, quan haja fet les paus, la seua llar serà feliç a condició que mai més no li faça retrets per trobar ni per paraules plaents; que no dubte d'ella, i que no s'ho prenga malament si la seua llar és sovint cortejada; perquè així serà del nostre grat, i desagradable per als gelosos.

Però i les dames? Entre tanta paraula masculina no podem entreveure l'actitut de la dona, independentment de l'experiència dels homes? Es considera amb dret a mantenir-se superior a l'enamorat, en nom del seu mèrit o del seu orgull de gran dama?

No volem passar per alt l'absoluta indiferència amb què se sol considerar la producció de les trobairitz. Quan això succeeix, les argumentacions es basen en un raonament sorprenent: contràriament als trobadors, les trobairtis no són sinceres (3). Al nostre parer, es tracta d'un fals problema, i pel mateix motiu podríem desestimar tota la producció dels trobadors (!) perquè no podem assegurar que no es tracte només d'un joc literari.

Ens temem que bona part qu'aquestes reticències són degudes a l'alta tensió sensual que es desprén de les seues composicions, un aspecte que ha pogut inquietar en algún moment, i evidentment desentona si s'ofereix una visió estereotipada de la fin'amors (cf. érotisme féminin).

Quan precisament es deixa la paraula a les dones, perque posen en la seua boca discursos, o perque són elles mateixes les compositores de les cançons, tornem a trobar una situació que no corrobora el tòpic de l'altivesa o de l'orgull de la dama front a l'humiliat amant.

Peire d'Alvernha (Riquer, 1989:319) transcriu en la segona part de Rossinhol, el seu repaire la resposta de la seua estimada en un to que no desmereix en absolut l'apassionada primera missiva del trobador:

Que tan l'am de bon coratge,/ qu'ades, s'eu entredormis,/ ab lui ai en guidonatge/ joc e joi e gaug e ris; e.l solatz/ c'ai em patz/ no sap creatura,/ tan quan jatz/ e mos bratz,/ tro que.s trasfigura

L'estime amb un sentiment tan sincer que sempre, quan estic adormida, tinc amb ell salconduit de joc, goig, joia i alegria; ningú no sap la felicitat que senc en pau mentre ell jau als meus braços, fins que s'esvaeix.

La Comtessa de Dia (Riquer, 1989: 798) és inclús més explícita:

Ben volria mon cavallier/ tener un ser e mos bratz nut,/ q'el s'en tengra per ereubut/ sol q'a lui fezes cosseillier;/ car plus m'en sui abellida/ no fetz Floris de Blanchaflor:/ eu l'autrei mon cor e m'amor/ mon sen, mos hoills e ma vida./ Bels amics, avinens e bos,/ cora.us tenrai e mon poder?/ e que jagues ab vos un ser/ e qe.us des un bais amoros!/ Sapchatz, gran talan n'auria/ qe.us tengues en luoc del marit,/ ab so que m'aguessetz plevit/ de far tot so qu'eu volria.

Voldria tenir el meu cavaller, una nit, despullat, als meus braços, i que ell es sentira feliç només amb que jo li fes de coixí. Perquè estic més enamorada que Floris ho estigué de Blancaflor: li lliure el meu cor, el meu amor, el meu juí, els meus ulls i la meua vida. Bell amic, amable i bo: quan us tindré al meu abast? Tan de bo pogués dormir amb vos una nit i donar-vos un bes amoròs! Sapieu que gran desig sentiria de tindre-vos en lloc de martit, amb només que juràreu fer el que jo volgués.

La confessió amorosa, el descobrir a l'èsser volgut la passió que crema, no sembla un atribut únicament masculí. Les dones no es queden les últimes en alliberar el secret més ben guardat. En general es pot dir que és tracta d'una catarsi, tant pel que fa als homes com a les dones: al.lludir a la passió sempre es útil per informar l'altre del patiment personal, i amb freqüència representa una cura, un bàlsam que alleugen la impotència de no tenir al tan desitjat amant.

Com en el cas de la trobairitz Castelloza: (Riquer, 1989: 1326):

Ieu sai ben qu'a mi estai gen,/ si be.is dizon tuich que mout descove/ que dompna prei a cavallier de se/ ni que.l teigna totztemps tan lonc prezic;/ mas cel qu'o ditz non sap ges ben chausir,/ qu'ieu vuoill proar enans que.m lais morir,/ qu'el preiar ai un gran revenimen/ quan prec cellui don ai greu pessamen.

Jo sé bé que això m'és lícit, encara que diuen tots que és molt inconvenient que una dama suplique a un cavaller a favor d'ella mateixa i que constatment li dedique tan llarg discurs; però qui ho diu no ho sap entendre bé, perquè jo vull probar, abans de deixar-me morir, que en el pregar hi ha un gran consol quan pregue a qui em causa tan greu pena.

Els problemes, les penes que comporta la relació amorosa és un dels temes predilectes de les trobairitz, que no semblen resignar-se tampoc devant de la situació injusta o desequilibrada en amor.

Raimbaut d'Aurenga (Riquer, 1989: 452) debat amb una dama que no sembla estar molt d'acord amb la part de dolor que li ha tocat en la relació. La seua queixa rau precisament en què creu patir molt més que el seu amant:

Amics, en gran cossirier/ suy per vos et en greu pena;/ e del mal q'ieu en sufier/ no cre que vos sentatz guaire./ Doncx,

per que.us metetz amaire,/ pus a me laissatz tot lo mal?/ Quar amduy no.l partem egual?

Amic, en gran pesar i en greu pena estic per vos; i crec que vos té igual el mal que patisc. Doncs, per què vos fiqueu a enamorat si em deixeu a mi tot el mal? Perquè no ens el repartim per igual?

No sembla que quan les dones prenen la paraula el seu discurs siga menys apassionat que el dels homes. S'ha comentat molt que elles es limiten a reprendre el discurs masculí però invertint-lo (com si aquest fet llevara mèrit a la seua producció). A més, i si es tractara del mateix discurs?

El patiment que provoca la insatisfacció amorosa sembla impregnar tant les paraules masculines com les femenines. No podem establir diferències en la jerarquia, si no és, per part de la dona, una certa por que es malinterprete la seua "gosadia", o una defensa de la igualtat, segons es mire.

Com a prova, el següent intercanvi de cobles entre el trovador Gui de Cavalhon i la seua dama Garsenda, comtesa de Provença (Riquer, 1989: 1191). Ella inicia l'intercanvi retraient-li la seua timidesa en fer explícita la passió

Vos que.m semblatz dels corals amadors,/ ja non volgra que fossetz tan doptanz;/ e platz mi molt quar vos destreing m'amors,/ qu'autressi sui eu per vos malananz./ Ez avetz dan en vostre vulpillatge,/ quar no.us ausatz de preiar enardir;/ e faitz a vos ez a mi gran dampnatge,/ que ges dompna non ausa descobrir/ tot so qu'il vol per paor de faillir.(4)

No voldria que vos, que sembleu enamorat sincer, fóreu tan temorós; i em plau molt que el meu amor vos torture, perquè jo també sóc desgraciada per vos. I és dolenta la vostra covardia, perquè no goseu atrevir-vos a suplicar; i feu gran mal, a vos i a mi, perquè la dama no gosa descobrir tot el que vol per por a equivocar-se.

Sí, tant les trobairitz com els trobadors solen tèmer que es malinterprete la seua gosadia, però això no els impedeix en absolut expressar sense embuts el seu desig.

Sota aquest recurs retòric s'amaga el ferm convenciment que l'amor cortés és un valor positiu en sí mateix.

L'amor pur, l'amor perfecte, justifica el dret a exterioritzar els sentiments malgrat que alguns consideren que es tracta d'una actitud inconvenient per a una dama. Així de contundent ho expressa la trobairitz Castelloza (Riquer, 1989: 1330):

Dels cavaliers conosc que i fan lor dan/ quar ja prejan/ dompnas plus qu'ellas lor(...)/ que pois dompna s'ave/ d'amar,

prejar deu be/ cavallier, s'en lui ve/ proez'evassalatge.(...)/ Bels Noms, ges no recre/ de vos amar jasse,/ car viu en bona fe/ bontatz e ferm coratge.

Reconec que els cavallers actuen contra ells mateixos perquè preguen les dames més que elles a ells (...) Perquè quan una dama es decideix a amar, ha de pregar al cavaller si veu en ell noblesa i valentia (...) Bell nom, no desistisc en amar-vos per sempre més, perquè visc en bona fe, bondat i cor ferm.

Estem al davant de casos que es plantegen com una confessió amorosa. En moltes d'aquestes composicions la reflexió gira al voltant de la insatisfacció o del temor de no trobar el mateix sentiment en l'èsser estimat. Es tracta d'un tipus d'experiència en la què el públic havia de reconèixer-se, tant homes com dones.

Sembla lògic pensar que la situació no siga tan diferent per ambdós sexes: per l'home i per la dona es igualment humiliant reconèixer-se feble i afligit per una passió que no sap si serà corresposta. En aquests casos, l'excessiva altivesa, la superioritat d'un dels amants respecte a l'altre, és justament l'obstacle a combatir.

Sentim la Comtessa de Dia(Riquer, 1989:801):

E voill saber, lo mieus bels amics gens,/ per que vos m'etz tant fers ni tant salvatges,/ non sai si s'es orguoills o mals talens./ Mas aitan plus vuoill li digas, messatges,/ q'en trop d'orguoill ant gran dan maintas gens.

Vull saber, bell i gentil amic meu, perquè sou tan dur i tan esquiu amb mi, no sé si es deu a l'altivesa o la mala voluntat. Però també vull que li digues, missatger, que massa altivesa ha provocat grans mals a molta gent. (5)

La dama altiva i el submís enamorat tradueix un concepte de les relacions amoroses que tenim perfectament identificat en la producció occitana. De fet havia de ser un dels punts de vista més freqüents, donat que el trovador preten confessar un sentiment, demanant a més a més una resposta satisfactòria de la dama. Així era d'esperar una millor resposta que si se l'interpel.lava des d'una posició de superioritat, cas que es pogués.

Però a més hem trobat que aquest no és l'únic punt de vista: dominar la dona sense que ella se n'adone no deixa de ser una de les possibilitats. Això si, la seducció s'ha de fer subtilment, de manera que la dona tinga la sensació de desitjar el mateix que el trobador. L'amant espera que la dona "rebaixe" el seu orgull, la seua altivesa, i faça possible l'acostament del seu enamorat.

Sense oblidar tampoc els casos en què podem entreveure la paraula femenina. Elles no es mostren precisament altives. El detentor d'eixa altivesa, que mai no ha de ser excessiva, és l'èsser desitjat. Ací ni dama altiva ni amant submís. És igual per tots dos sexes: serà la dama quan la confessió la faça un trovador; serà l'amant quan la confessió la faça una trobairtitz o una dama.

La fin'amors tindrà una influència decisiva en la literatura europea a partir de la segona meitat del segle XII. A l'hora de determinar les seues característiques haríem de tindre en compte testimonis com els que hem citat, que contradiuen el tòpic de la dominació femenina. Podríem còrrer el risc de basar-nos únicament en estereotips i d'oferir una visió sistemàticament reduïda.

La tan celebrada superioritat de la reina Ginebra, que citàvem en un principi, podria tindre antecedents en algunes composicions dels trobadors. Però la lírica occitana està molt lluny de presentar un model únic de relacions heterosexuals.

Cada poeta exposa, sota la ficció del jo-amant, una experiència personal que es presenta com a "autèntica", i en la què el públic reconeix sensacions o voldria experimentar-les.

D'alguna manera cadascú dibuixa el seu ideal d'amor, la seua fin'amors. Aquesta varietat de testimonis ens obliga a ser molt cautelosos a l'hora d'establir generalitats si no volem arribar a la paradoxa de considerar anti-cortesos a la majoria dels trobadors.

Text trad. "La Fin'amors y la superioridad femenina", Homenaje a Luis Quirante, Volume 1, Cuadernos de Filología, Universitat de València, 2002,p.647-658

NOTES

(1) Una idea molt apreciada en Ovidi, per exemple.
(2) La dama és candial i argent; l'enamorat el blat i el plom.

(3) "J'ai bien de la peine à croire à cette sincérité....Nos trobaïritz se sont bornées à exploiter un thème commun, à user d'un formulaire courant en intervertissant les rôles". (Jeanroy, 1934:315) "... on ne saurait faire état des poèmes des trobairitz (...) puisqu'on ne sait trop bien si les paroles des poètesses représentent des aveux sincères ou de purs exercices littéraires et qu'on ne peut pas fonder des conclusions sur un terrain aussi mouvant". (Jonin, 1958:296)

(4) Gui li ofereix el seu servei, però no la seua súplica (encara que afirme saber suplicar, qu'us honrat faitz deu be valer un dir [perquè un fet honrat ben deu valer una paraula].

(5) Senyala Riquer: "Comparable a las Heroidas de Ovidio, esta composición, escrita en forma epistolar, es una joya de la poesía amorosa provenzal. La condesa supone orgullo y veleidad en los desprecios de que su amigo la hace objeto. Apasionadamente enamorada, invoca con toda valentía su excelencia, su nobleza, su hermosura y su leal corazón para atraer al esquivo enamorado". El mateix Riquer senyala en d'altres composicions de la trobairitz el paregut amb altres conceptes dels trobadors, per exemple, Bernart de Ventadorn. De fet tots dos recorden a Ovidi, Amors, II, xviii, 9.

Bibliografia

BADIA, L., (1994, 1a ed. 1982): Poesia trovadoresca. Antologia, 5a ed., Barcelona, Edicions 62,
DI GIROLAMO, C., (1994, 1a ed. 1989): Els trobadors. Trad. de Núria Puigdevall Bafalui, València, Alfons el Magnànim
KÖLHER, E. (1964): "Observations historiques et sociologiques sur la poésie des troubadours", en Cahiers de Civilidsation Médiévale, VII, p.27-51
JEANROY, A., (1934): La poésie des troubadours, Paris,
JONIN, P., (1958): Les personnages féminins dans les romans français de Tristan au XIIe siècle, Aix-en-Provence
LAZAR, M., (1964): Amour courtois et “fin’amors” dans la littérature du XIIe siècle, Paris, Klincksieck
LEJEUNE, R., (1959): The Troubadours, en Arthurian Literature in the Middle Ages, Oxford
P MENEGHETTI, M.L., (1992): Il Pubblico dei Trovatori. La ricezione della poesia cortese fino al XIV secolo, Torino
P MARROU, H.I., (1971):.Les troubadours, Paris, Seuil
P NELLI, R., (1963): L’érotique des trouvadours, Toulouse, Privat,.
RIQUER, M. de, (1989, 1a ed. 1975)Los trovadores. Historia literaria i textos, Barcelona

accueil